

Je zou kunnen huilen omdat
zij er niet meer is, of je zou
blij kunnen zijn dat zij geleefd heeft.
Je zou je ogen kunnen sluiten en bidden
dat zij terug mag komen, of je ogen
kunnen openen en zien alles en ieder
die zij achterliet.
Je hart kan leeg zijn, omdat je haar niet
meer kunt zien, of je kan vol zijn
van de liefde die je met haar deelde.
Je kunt morgen de rug toe keren en voor
gisteren gaan leven, of je kunt blij zijn voor
morgen omdat zij gisteren was.
Je kunt haar herinneren en alleen
dat zij er was, of je kunt haar
herinnering bewaren en voort laten
leven.
Je kunt huilen en je afsluiten, leeg zijn
en ingekeerd gaan, of je zou kunnen
doen wat zij zou willen:
Open je ogen, veeg je tranen af,
geniet van het leven, heb lief en ga door!

Laat het schitteren en stralen, om er alles uit te halen.

(Musical Aïda "Mijn pakkie an")

Een onderzoek naar de betekenis van dood en leven.

Avans Hogeschool, opleiding leraar basisonderwijs
Onderzoeksrapportage: Identiteit
Begeleider: Willie Hilverda
Stageschool: OBS- De Piramide
Breda, 28 mei 2013
Student: Suzan Schuurmans
Studentnummer: 2021424
suzanschuurmans@hotmail.com

Inhoudsopgave

	Blz.
Voorwoord.....	3
Inleiding	4
Onderzoeksvraag & deelvragen	6
Theoretisch onderzoek	
Maatschappelijke invalshoek	7
Christelijke invalshoek.....	9
In gesprek met een Bijbelverhaal.....	11
Pedagogische invalshoek.....	13
Literatuurlijst	16
Conclusie en reflectie theoretisch onderzoek.....	17
Lessenserie.....	18
Praktijk onderzoek.....	20
Doel en beginsituatie.....	20
Reflecties op activiteiten.....	21
Conclusie en reflectie op je professionele identiteit.....	26
Bijlagen	
Bijlage 1 De tien geboden.....	28
Bijlage 2 Interview pastoor Vervoort.....	29
Bijlage 3 Interview Mireille Smits.....	31
Bijlage 4 De torrie van Mattie.....	33
Bijlage 5 Bijbelverhaal Job	34
Bijlage 6 Tien basisvaardigheden voor levensbeschouwelijk onderwijs.....	35
Bijlage 7 Formulier geboortekaartje.....	36
Bijlage 8 Plaatjes bij activiteit: “Zoek iemand die..”	37
Bijlage 9 Vertelplaten seizoenen.....	38

Voorwoord

Het onderzoeksverslag dat nu voor u ligt, is geschreven naar aanleiding van de kernopgave: “Identiteit” 2012-2013. In het dagelijks leven sta ik weinig stil bij de dingen die er gebeuren. Nadat ik op tienjarige leeftijd mijn eerste dierbare verloor, mijn oma, besepte ik voor het eerst dat doodgaan ook bij het leven hoort. Sindsdien is er veel veranderd. Naarmate je ouder wordt, lijkt de dood steeds normaler te worden. Sterker nog, de verdrietige momenten kunnen mettertijd de mooie momenten van het leven verdoezelen. Op het moment dat ik een onderwerp moest kiezen voor dit verslag, was het voor mij al vrij snel duidelijk dat het thema “leven en dood” het onderwerp zou zijn waar ik me in wilde verdiepen. Met dit onderwerp denk ik mezelf te kunnen ontwikkelen als persoon en als leerkracht basisonderwijs.

Ook voor kinderen op de basisschool is dit onderwerp herkenbaar. Familieleden, huisdieren of kennissen overlijden, wat een grote impact kan hebben op kinderen. Naast de verdieping van dit onderwerp in een literatuurstudie vond ik dit onderwerp van grote waarde met het oog op de praktijk, omdat gesprekken over de moeilijke, maar ook de mooie momenten in het leven vanzelfsprekend zijn binnen het onderwijs. Binnen dit onderzoek staat de volgende onderzoeksvraag centraal: “Hoe kan ik samen met kinderen ontdekken welke betekenissen mensen/kinderen geven aan het thema dood en leven?”

Vanuit verschillende invalshoeken ben ik op zoek gegaan naar antwoorden op mijn onderzoeksvraag. Het onderzoek is opgebouwd vanuit die verschillende invalshoeken waarbij ik een aantal deelvragen heb opgesteld. Zo komen de maatschappelijke, de christelijke en de pedagogische invalshoek aan bod. Naast de literatuurstudie ben ik me ook gaan richten op de praktijk. Hieruit is een lessencyclus ontstaan, die wordt omschreven en gereflecteerd.

Ik wens de lezer veel leesplezier,

Oss, mei 2013

Suzan Schuurmans

Inleiding

Ten aanzien van het onderwijs in de huidige maatschappij voel ik mij geroepen een steentje bij te dragen aan de ontwikkeling van jeugdigen. Tegenwoordig merk je op straat veel verschillen tussen jongeren. De normen en waarden die vroeger vanzelfsprekend waren en werden aangeleerd, zijn veranderd en jongeren hebben naar mijn idee meer sturing nodig. Een goed voorbeeld hiervan vormt een groep kinderen, die ik in een bus met elkaar in gesprek hoorde. In dit gesprek kwamen zeker veertig scheldwoorden voor waar ik op die leeftijd nog nooit van had gehoord. Door de veelzijdigheid van culturen en gewoontes binnen de maatschappij worden kinderen anders opgevoed. Binnen het onderwijs kan ik de uitdaging aangaan om veranderingen te stimuleren op het gebied van normen en waarden. Een maatschappij waarin ieder mens zichzelf kan zijn en de ander accepteert, vind ik belangrijk. Uit het overdragen van bepaalde normen en waarden die nodig zijn voor een gezamenlijk functioneren in de maatschappij, haal ik mijn voldoening.

Binnen mijn onderwijssituaties streef ik naar structuur in combinatie met vrijheid. Binnen mijn klassenmanagement staan (leef-)regels centraal. Als kind had ik veel structuur nodig om het onderwijs goed te kunnen volgen, dit heeft zich ontwikkeld tijdens mijn studie leerkracht basisonderwijs. Ook was ik erg gesteld op vrijheid van keuzes en ook dit komt terug binnen mijn groep. Ik vind het belangrijk de leerlingen te stimuleren eigen keuzes te maken. Na het nemen van een beslissing probeer ik leerlingen te stimuleren zelf naar oplossingen te zoeken en hierbij ook een beroep te doen op klasgenoten. Wanneer leerlingen de regels binnen de groep goed oppikken, heerst er veel vrijheid van keuze en banen leerlingen hun eigen weg richting volwassenheid.

De verschillen binnen een groep dagen mij erg uit. Doordat iedere leerling een andere benadering nodig heeft, kan ik mijn creativiteit de vrije loop laten. Vooral tijdens het werken met het jonge kind komen er geregeld nieuwe ideeën in mij op en zal er vrijwel nooit een moment van verveling optreden. Op het gebied van de leerlijnen binnen de groepen 1 en 2 valt er veel te ontdekken. Aan het eind van dit jaar hoop ik een duidelijk beeld te kunnen schetsen van de activiteiten, die ik zal moeten ondernemen met leerlingen om via de vele leerlijnen de kerndoelen te behalen. De overgang van groep 2 naar groep 3 is een belangrijk moment voor jonge kinderen. Het is mijn doel aan het einde van mijn lio- stage de leerlingen hierin goed te kunnen begeleiden.

In jaar drie is er een start gemaakt met een verdieping in het katholieke geloof. Na een onderzoek op gebied van de tien geboden is mijn interesse gewekt ten aanzien van dit vak. In het begin was het vooral een verplichting die ik zag als een bijzaak in mijn studie. Naast het grote schoolonderzoek dat voor de boeg staat, denk ik ook uitdaging te kunnen vinden in het onderzoek naar identiteit. De toets over het boek *“Wat christenen geloven”*, heeft veel kennis over het geloof opgeleverd. Maar de behoefte naar de koppeling tussen theorie en praktijk is groot. Wanneer ik terugkijk naar mijn eigen ervaringen op de basisschool, kan ik me nog een paar zaken goed herinneren. Het kerstdiner met kaarsen die je zelf mocht meebrengen, het kerstverhaal over de geboorte van Jezus, het lied: “Sjok, sjok, sjok zei het ezeltje” en het onze vader voor het drinken en fruit eten. Na de start van deze kernopgave ben ik zeer benieuwd hoe dit in het huidige onderwijs tot uiting komt en welke veranderingen er zijn opgetreden.

Op gebied van godsdienst en levensbeschouwing vind ik het erg lastig te omschrijven waar ik op dit moment sta. De beste omschrijving is naar mijn idee een twijfelachtige band met het onbekende. Er is iets waardoor ik de behoefte heb mezelf als katholiek te omschrijven. Maar of dit nu komt door de kerkbezoeken met kerst, begrafenissen of opa en oma die even bidden voor het eten, durf ik niet te zeggen. Deze kernopgave zie ik als een uitdaging: ik ga op zoek naar het onbekende.

Welke leervragen heb ik?

De voornaamste leerdoelen ten aanzien van deze kernopgave zijn dat ik ervaringen van kinderen en van mijzelf kan gaan verbinden met ervaringen uit de christelijke levensvisie en dat ik mijn onderwijsactiviteiten kan gaan verantwoorden vanuit kennis van en inzicht in de didactiek van het vakgebied godsdienst/levensvisie. Omdat ik tijdens eerdere stages zo nu en dan wat levensbeschouwing heb kunnen geven, ben ik bekend met een aantal methoden. Helaas kan ik niet zeggen, dat ik mezelf competent vind als leerkracht van dit vak. Tijdens deze verdieping hoop ik te leren wat de juiste manier van lesgeven is op dit vakgebied. Deze verdieping is van belang om later in de praktijk kinderen beter te kunnen begeleiden in hun ontwikkeling naar volwassenheid. Ik ben ervan overtuigd dat kinderen, die zich verdiepen in wat zij geloven en willen bereiken, beter tot hun recht komen in de huidige maatschappij, waarin iedereen andere meningen heeft en andere doelen nastreeft. Het is mijn taak hen daarop voor te bereiden.

De aanleiding van dit onderzoek is een ervaring die mij diep geraakt heeft in het verleden. Vanuit deze ervaring ben ik opzoek gegaan naar een thema/ onderzoeksvraag waarmee ik mezelf kon gaan verdiepen in een onderwerp dat niet voor de hand ligt. De volgende ervaring heeft mij uitgedaagd op onderzoek uit te gaan:

In de nacht van zestien op zeventien september 2007 ging mijn telefoon om vijf uur in de morgen. Dit was even schrikken, want op dit tijdstip vindt er meestal weinig telefoonverkeer plaats. Dit was ook niet zo maar een belletje. Op dit moment werd het vreselijke nieuws mij bekend gemaakt. Heleen was overleden, in Amsterdam aangereden door een vrachtwagen. Zij wilde rechtdoor, de vrachtwagen wilde rechtsaf slaan. Een golf van emoties gingen door mij heen, woede omdat ik midden in de nacht werd wakker gemaakt gepaard met ongeloof, want dit nieuws kon natuurlijk niet waar zijn. Verdriet, omdat ik wist dat ik haar nooit meer zou spreken. Maar gek genoeg speelde na een tijd nog een ander gevoel. Een gevoel van geruststelling ging er door mij heen. Heleen was een heel bijzonder mens, een vriendin door wie je continu verrast kon worden. Zij heeft geleefd alsof ze voor drie personen aan het leven was. Het idee dat Heleen met een voldaan gevoel is vertrokken, is een geruststellende gedachte. Ondanks het feit, dat zij nog veel meer uit het leven had kunnen halen heeft ze voor 300 procent genoten van dat leven. En dat is iets wat niet iedereen kan zeggen. Wat zo bijzonder is aan het overlijden van Heleen, is dat de situatie ontzettend veel emoties oproept bij vele mensen. Bij mij roept zij het volgende op: ik zou kunnen huilen omdat ze er niet meer is, maar lachen omdat ze geleefd heeft. Ik zou kunnen grommen van boosheid als ik aan de momenten denk dat zij weer een driedubbele afspraak had gemaakt of bewondering kunnen hebben voor wie zij was. Ik zou angst kunnen voelen omdat ik haar nooit meer zal zien of ik zou trots kunnen zijn omdat ik haar vriendin was.

Onderzoeksvraag:

Hoe kan ik samen met kinderen ontdekken welke betekenissen mensen/kinderen geven aan het thema dood en leven?

Deelvragen:

Maatschappelijke invalshoek

- ❖ Wat is de betekenis van een fijn leven? Hoe zorgen mensen ervoor dat zij een fijn en goed leven kunnen leiden?
- ❖ Hoe denken andere religies in onze multiculturele samenleving over het leven en de dood?
- ❖ Welke discussies zijn er op dit moment rondom het thema leven en dood?

Christelijke invalshoek

- ❖ Is er leven na de dood?
- ❖ Hoe denken christenen over het mysterie de dood?
- ❖ Wat zijn de rituelen en gebruiken bij het overlijden van een persoon?
- ❖ Wat zijn de rituelen en gebruiken bij de geboorte van een nieuw leven?
- ❖ Wat zijn de voorschriften voor een fijn en goed leven volgens christenen?
- ❖ Goede Vrijdag, kruisiging en Pasen
- ❖ In gesprek met een Bijbelverhaal

Pedagogische invalshoek

- ❖ Op welke manier gaan jongeren/ kinderen om met het thema leven en dood?
- ❖ Op welke manier kan ik aandacht besteden aan het thema leven en dood binnen het basisonderwijs?
- ❖ Welke methoden bieden veel aandacht aan het thema dood en leven?
- ❖ Welke vakdidactische kenmerken zijn van belang bij een les levensbeschouwing?

Maatschappelijke invalshoek

Faber quisque fortunae suae

"Ieder is de maker van zijn eigen geluk"

Wat is de betekenis van een fijn leven?

In een artikel van Thooft (2012) over de dingen waar stervende mensen spijt van hebben, heb ik kunnen lezen wat de essentiële punten zijn aan het einde van hun leven. Veel mensen hebben aan het einde van hun leven spijt van het feit dat zij altijd maar aan de verwachtingen van anderen hebben voldaan en minder trouw aan zichzelf zijn gebleven. Veel mannen hebben er spijt van dat zij altijd zo hard hebben gewerkt. Ook zijn gevoelens een belangrijke factor in het leven van mensen en hebben mensen er vaak spijt van dat zij deze niet genoeg geuit hebben. Vrienden spelen een belangrijke rol in het bestaan van mensen, maar deze raken in de loop der jaren vaak uit beeld en dit is iets wat veel mensen verdriet doet. Ook jezelf geluk gunnen is iets wat aan het einde van het leven meer had kunnen plaatsvinden en waar mensen spijt van hebben (Thooft, 2012).

Om erachter te komen wat nou de betekenis van een fijn of gelukkig leven is, ben ik op zoek gegaan naar bronnen waarin deze definitie wordt gegeven. Een gelukkig leven is een leven waarbij je continu ervaart dat je een prettig leven leidt. Verdriet kan wel aanwezig zijn in de vorm van irritatie of pijn, maar kan de status waarin je leeft niet beïnvloeden. Geluk ervaar je meestal op de achtergrond of in een herinnering die je ergens aan hebt. Gelukkig zijn valt vaak samen met een lange periode waarin je comfort en zekerheid ervaart. Biologisch gezien heb je op die momenten veel endorfine in je lijf (<http://mens-en-samenleving.infonu.nl/levensvisie/102259-wat-is-geluk-vier-definities-van-het-begrip-geluk.html>). Op de site <http://mens-en-samenleving.infonu.nl/psychologie/16219-gelukkig-leven-volgens-christophe-andre.html> is een stuk geschreven over de oorsprong van geluk, waarin gesteld wordt dat mensen van nature niet gelukkig zijn. Geluk zou voortkomen uit de tijd dat mensen nog moesten jagen om in leven te blijven. Zij moesten toen continu bezorgd zijn en op hun hoede. De huidige westerse maatschappij zorgt ervoor dat mensen zich niet zoveel zorgen hoeven te maken ten aanzien van het overleven. Hierdoor krijgen mensen de kans meer te kijken naar de kwaliteit van het leven.

Hoe komt het thema leven en dood terug binnen de huidige politiek?

Omdat de politiek een grote invloed heeft op het gedrag van de mensen in onze maatschappij, ben ik binnen dit onderzoek gaan bekijken in welke vorm deze terug te zien is. In een artikel over de politiek van vroeger en nu heb ik gelezen welke invloed politieke partijen hebben gehad op de maatschappij. Daarin wordt omschreven hoe groot de invloed was van de christelijke partijen in het verleden. In de afgelopen jaren zijn er veel veranderingen geweest die lijnrecht tegen de christelijke levensvisie ingingen. Zo is er een aantal zaken ten aanzien van leven en dood sterk veranderd. Een voorbeeld hiervan is het uitbreiden van abortusmogelijkheden en een huwelijk tussen twee mensen van hetzelfde geslacht. Deze nieuwe ontwikkelingen hebben een groot effect op de huidige maatschappij (<http://www.katholieknieuwsblad.nl/opinie/item/2777-weg-met-christelijke-politiek?.html>). Op dit moment zijn er veel discussiepunten over wat er zou moeten veranderen binnen de huidige maatschappij. Er moet bezuinigd worden maar waarop? De een vindt studiefinanciering belangrijk en de ander wil deze afschaffen. Er zijn discussies over geld naar ontwikkelingslanden: de een vindt, dat moeten we doen, een ander is het hier volkomen mee oneens. Zo blijft de huidige maatschappij voortsukkelen en komen we niet tot een antwoord op de vraag die ons bezighoudt: hoe creëren we een beter Nederland waarin iedereen prettig kan leven en de economie groeit? De manier waarop ons land wordt geleid, heeft invloed op wat mensen willen en kunnen doen. Ten aanzien van het

thema leven en dood kun je uit de bovenstaande gegevens concluderen, dat er veel verschillen zijn binnen de diverse partijen in ons land. Natuurlijk is iedereen vrij in zijn manier van denken en kun je hier zelf je weg in vinden.

Hoe denken andere religies in onze multiculturele samenleving over het leven en de dood?

Omdat er binnen mijn stagegroep op een openbare basisschool in Vught ook kinderen met andere religies zijn, wil ik me kort verdiepen in de vraag hoe andere religies over mijn onderwerp denken. Ik heb ervoor gekozen het islamitische en het hindoeïstische geloof uit te werken.

Islamitisch geloof

Binnen het islamitische geloof spelen vijf religieuze verplichtingen. Men noemt dit ook wel de vijf zuilen. De regels van het geloof zijn erop gericht mensen individueel en binnen de maatschappij een gezonde basis te bieden voor een gelukkig leven. De maatschappelijke doelstelling van de islam is volledige harmonie in het menselijk handelen (Sattar, 2003). Binnen deze godsdienst wordt ieder kind dat geboren is, gezien als moslim. Sattar (2003) stelt dat ieder kind van moslimouders wordt gezien als moslim, tenzij je hier publiekelijk afstand van neemt. Wanneer een moslim overlijdt, wordt het lichaam direct na overlijden ritueel gewassen en worden mannen in twee, vrouwen in drie doeken gewikkeld. Moslims worden altijd begraven en nooit gecremeerd, omdat het vuur bij een crematie wordt geassocieerd met de hel. Zij begraven de dode lichamen bij voorkeur zo snel mogelijk, het liefst op de dag van overlijden (Sattar, 2003).

Hindoeïsme

Volgens Jansma (2010) weet een hindoe dat het leven op aarde tijdelijk is. Een hindoe gelooft in karma: wie goed doet, goed ontmoet. Ook gelooft hij in een hoger leven, het vooruitzicht zich los te maken van de cyclus geboorte en dood. Hindoes zijn niet bang voor de dood, zij geloven in reïncarnatie (Jansma, 2010). Na de dood leeft de ziel voort en wordt deze herboren in een ander lichaam van mens of dier. Het is afhankelijk van de manier waarop je in je vorige leven hebt geleefd, wat de kwaliteit in je volgende leven zal zijn (<http://www.iselinge.nl/Scholenplein/pabolessen/01022cgodsdienst1/pagina05-hindoeïsme.htm>). Binnen het hindoeïsme staat het begrip geweldloosheid centraal. Ieder mens dient zich te onthouden van het doden, verwonden of benadelen van een levend wezen (Jansma, 2010). Wanneer een hindoe overlijdt, wordt het lichaam verbrand. Daarna volgen twaalf dagen met rituelen voor de ziel van de persoon die is overleden.

De christelijke invalshoek

Is er leven na de dood, hoe denken christenen over het mysterie de dood?

Christenen geloven dat het leven niet eindigt met de dood. Er zijn verschillende meningen over wat er na de dood gebeurt, maar alle christenen geloven, dat Jezus het eeuwige leven heeft beloofd aan iedereen die gelooft (Elizabeth Breuilly, 1997). Sommige christenen geloven dat je ziel na de dood naar de hemel gaat en bij God zal zijn (De Schepper, 2006). Ook zou het kunnen zijn dat je na een laatste zuivering de hemel mag binnen treden, dit tussenstadium heet het vagevuur. De hel blijft ook een optie, die wordt omschreven als: voor eeuwig veroordeeld worden

(<http://www.rkspa.nl/dossiers/72-christendom-student/457-overweging-over-leven-na-de-dood.html>). Sommige christenen denken hier anders over, zij denken meer zoals de hindoeïsten: zou het zo zijn dat ik na mijn dood voortleef of is dit meer een wens? Moet je eeuwig leven om het geloof in God stand te laten houden? Sommige christenen zijn van mening dat zij na hun dood reïncarneren in een andere gedaante, mens of dier (De Schepper, 2006). Volgens Schepper (2006) staat bij christenen de zorg voor zieken en ander lijden centraal. Christenen vinden lijden bij het leven horen, zij gaan dit niet uit de weg. Jezus is hun voorbeeld, ook hij heeft geleden. De manier waarop hij omging met mensen die leden, inspireert christenen.

Wat zijn de rituelen en gebruiken bij het overlijden van een persoon?

“Aarde tot aarde, as tot as, stof tot stof”. Een van de 7 sacramenten van het christendom is de ziekenzalving. Wanneer iemand ernstig ziek is, worden zijn handen, voeten, voorhoofd en de zintuigen gezalfd met een speciale olie, crisma. De priester die dit doet, bidt dan om kracht en troost. De zalving staat voor toewijding van deze persoon aan God. Wanneer iemand overlijdt, nemen christenen tijdens een eucharistieviering in aanwezigheid van het stoffelijk overschot uitgebreid afscheid, waarna een begrafenis of crematie volgt.

Tijdens een begrafenis of crematie wordt het leven van de overledene besproken en uiten de aanwezigen hun dankbaarheid jegens de overledene. Vroeger was begraven de enige optie na het overlijden van een persoon, omdat dit werd gezien als een terugkeer van de mens in de schoot van God, in de hoop voor op opstanding tijdens de Dag des Oordeels.

Goede Vrijdag, kruisiging en Pasen

Op Goede Vrijdag wordt Jezus gekruisigd. Op de site <http://www.hartvanpasen.nl/wat-is-pasen/> las ik dat christenen op deze dag de dood van Jezus gedenken. Bijzonder vind ik het, dat deze dag Goede Vrijdag wordt genoemd; je zou denken dat een dag waarop iemand doodgaat, geen goede dag is. Christenen geloven dat Jezus op deze dag is gestorven om hen te redden. Vandaar dat dit een goede dag is. Het christelijk geloof gaat verder dan de letterlijke dood van Jezus, het gaat om de betekenis achter zijn dood. In dit geval is de dood dus iets wat als goed gezien wordt, terwijl mensen de dood vaak als iets slechts en verdrietigs zien. Dit lijkt me een mooi aanknopingspunt om met kinderen over de dood te spreken. Met Pasen wordt er gedacht aan leven, opstanding, dus nieuw leven, de combinatie dood en leven is hier dus goed in terug te zien. Volgens de site <http://www.waaromgeloven.nl/vragen/wat-betekent-pasen> wordt met Pasen de opstanding van Jezus herdacht.

Wat zijn de rituelen en gebruiken bij de geboorte van een nieuw leven?

Een van de zeven sacramenten is de doop, dit is het ritueel dat christenen hebben bij de geboorte van een nieuw leven. Wanneer een kind gedoopt wordt, wordt het ondergedompeld in water; dat staat voor fris beginnen aan een nieuw leven en vervuld worden met de Heilige Geest. Naast water gebruiken christenen olie waarmee ze het kind zalven, een gebruik dat stamt uit de messiaanse tijd: Messias= gezalfde. Wanneer je gedoopt bent, word je opgenomen in de kerk van Jezus. De doop is niet alleen een teken van bekering tot christelijk geloof, maar ook een uiting van dankbaarheid dat een nieuw leven geboren is (Schepper, 2006). Vroeger gaven ouders hun kinderen doopnamen die ontleend waren aan heiligen. Tegenwoordig zijn dit meer moderne namen.

Wat zijn de voorschriften voor een fijn en goed leven volgens christenen?

Binnen het christelijke geloof zijn er drie vaardigheden die centraal staan. Verbondenheid beleven, dit betekent liefde hebben voor mensen en voor alles wat bestaat, ook wel naastenliefde genoemd. Fundamenteel vertrouwen, dit betekent hoop hebben, een positieve kijk op het leven. Geloven dat er meer is dan je direct kunt ervaren (transcendentie) (Schepper, 2006). Daarnaast zijn er nog de Tien geboden, deze geven normen en waarden weer, waardoor christenen zich in het leven laten leiden. De eerste drie geboden hebben betrekking op het gedrag van de mens tegenover God en de overige geboden hebben betrekking op het gedrag tussen mensen onderling. Zie bijlage 1.

In gesprek met een Bijbelverhaal

Voor het lezen

Het verhaal dat ik gekozen heb heet: “Het verhaal van Job”. Dit verhaal kreeg ik als tip van een van mijn medestudenten. Zij had in het derde jaar een soortgelijk onderzoek gedaan en vond dit verhaal toepasselijk bij de ervaring. Dit verhaal is te lezen in bijlage 5. Voordat ik met de lezing van het verhaal begin, heb ik dus al een vermoeden dat het over leven en dood zal gaan. Ik heb een aantal levensbeschouwelijke verhalen gelezen over dit onderwerp zoals: De Tien geboden, Het verhaal van Gideon, de dochter van Jairus. Het verhaal dat ik gekozen heb, is afkomstig uit het Oude Testament. Ik denk dat het een verhaal is over de wijze waarop je moet leren omgaan met vervelende dingen die in het leven gebeuren. Hoe kun je omgaan met het overvloedige rijkdom en bittere armoede?

Tijdens het lezen

Het verhaal gaat over een man die alles heeft, maar op een dag alles verliest. Hij snapt hier niets van en vraagt zich af wat hij verkeerd heeft gedaan. Het liefst wil hij dood. De hoofdpersoon in dit verhaal is Job, die aan God vraagt wat hij fout heeft gedaan en waar God was, toen hij Hem nodig had. Job voelt zich erg alleen, is boos op zijn vrienden en heeft veel medelijden met zichzelf. Hij vraagt God zelfs zijn leven te beëindigen. Hij wil antwoord op de vraag waarom alles en iedereen om hem heen van hem afgenomen is en wat hij verkeerd heeft gedaan. Job probeert God te begrijpen.

Ik begrijp het verhaal niet helemaal, ik vind het moeilijk de essentie te achterhalen. Aan de ene kant is Job boos op God maar aan de andere kant vertrouwt hij God en neemt hij het voor hem op. Ik zou het verhaal in eigen woorden zo kunnen omschrijven: er was een man die alles had wat zijn hart begeerde. Hij was goed voor anderen en hield van iedereen. Op een dag wordt hem alles, wat hem lief was, afgenomen. De man vraagt zich af waaraan hij dit heeft verdiend en heeft veel medelijden met zichzelf. Wanneer zijn vrienden hem beschuldigen, wordt de man kwaad. Hij weet dat hij niets fout heeft gedaan en gaat te rade bij God, van wie hij denkt dat Hij alles kan oplossen. In een gesprek met God komt de man erachter dat alles wat men weet, gebaseerd is op wat men elkaar vertelt. Hij concludeert dat je vertrouwen moet hebben in God, maar dat je nooit zult weten waarom bepaalde dingen gebeuren.

Het verhaal roept verwarring bij me op omdat ik niet helemaal doorheb wat Gods rol in dit verhaal dient te zijn. Ik heb het verhaal drie keer moeten lezen voordat ik begreep wat dit voor mij betekende. En dat leverde mij veel frustratie op. Na drie keer lezen begreep ik de rol van God en trok hier voor mezelf de volgende conclusie uit: niet alles wat er in het leven gebeurt, heb je aan jezelf te danken, ook God speelt hier geen rol in, maar wanneer je vertrouwt in God, zullen ook de mooie dingen in het leven terugkeren.

Na het lezen

Ik denk dat dit verhaal wil zeggen dat de dingen die in je leven gebeuren, gewoon gebeuren en niet door wat jij doet of nalaat. God speelt hier geen rol in, maar ook jijzelf niet. Wanneer je vertrouwen hebt in God en in het leven, komen de mooie dingen vanzelf weer op je pad. Ook vermoed ik dat dit verhaal mensen duidelijk wil maken dat je in het leven moet staan volgens je eigen normen en waarden. Je moet niet willen voldoen aan de verwachtingen van alle anderen. Dit verhaal stimuleert mij bij mezelf na te gaan hoe ik in het leven sta: hoe ik omga met tegenslagen en wat ik moet doen wanneer ik bij de pakken neer ga zitten. Het helpt mij te accepteren dat er dingen zijn die nu

eenmaal gebeuren en dat hier niet altijd een reden voor hoeft te zijn. Hier voel ik een bepaald gevoel van opluchting bij. Ik ben best een denker en vraag mezelf vaak af waarom dingen gebeuren, zoals ze gebeuren. Het geeft mij een soort rust in mijn lichaam om te kunnen denken over de mooie dingen die gaan gebeuren of die ik zou willen ondernemen.

Ik denk dat dit verhaal wil zeggen dat op God geen stempel te plaatsen valt. Iedereen denkt verschillend over God en er bestaat geen waarheid. Je kunt uit God halen wat jij zelf wilt. Je vertrouwen en geloof bepalen hoe je denkt en wat je voelt. Hier kan ik me absoluut in vinden. Het is een fijn gevoel vertrouwen in het leven te kunnen hebben zonder hierbij een concreet persoon of middel nodig te hebben. Je hebt het heft dan in eigen handen. Ik ben van mening dat de wereld een stuk vrediger zou zijn, wanneer iedereen zo om zou gaan met de intentie van geloof in God, Allah, Boeddha of wie dan ook.

Wat doe ik met wat ik gelezen heb

Op het moment dat Heleen overleed, stierven ook mijn opa én de vader van een van mijn vriendinnen. Op dat moment vroeg ik me vaak af wat hier nou het nut van was. Waarom dit moest gebeuren? Nachten lang heb ik liggen denken hoe het zou komen dat Heleen van achttien en de vader van vijftig dood moesten gaan. Wie had dit zo bepaald, wat was hier het nut van? Het verhaal nodigt mij uit een vorm van acceptatie te vinden binnen het leven. Als ik dit zou doen, zou ik kunnen genieten van de dingen die gebeuren en het geluk in kunnen zien van dingen die geweest zijn. Ik zal nooit te weten komen waarom Heleen op deze leeftijd moest sterven. Daar kan geen Bijbelverhaal mij verder mee helpen. Wel kan ik de toekomst tegemoet zien met een positieve blik op het leven. Je kunt jezelf de schuld geven of God, maar daar krijg je geen vreugde voor terug. Dingen gebeuren omdat ze gebeuren en ik heb het zelf in de hand of ik met een donkere bril op door het leven ga of mijn korte broek en bikini aantrek en ga stralen in de zon.

Naar aanleiding van het Bijbelverhaal: "Het verhaal van Job" (Huiberts & Westerduin, 2010).

De pedagogische invalshoek

Om een goed beeld te krijgen van de beginsituatie van jongeren heb ik de volgende deelvraag opgesteld. Om goed onderwijs te kunnen verzorgen is het van belang te weten welk vertrekpunt je hebt ten aanzien van het onderwerp.

Op welke manier gaan jongeren en kinderen om met het thema Leven en dood?

Om erachter te komen op welke manier jongeren met het thema leven en dood omgaan heb ik een vriendin gevraagd wat zij onder een fijn en gelukkig leven verstonde.

Een gelukkig en fijn leven vanuit het oogpunt van Maud van Doorn, 23 jaar: *“Vrijheid, succes ervaren in combinatie met liefde. Altijd vanuit liefde denken. Het beste voor jezelf. Onafhankelijkheid. Fijne bewuste mensen om je heen. Inhoudsvol leven leiden. Evert mijn vriend. Al mijn vrienden.”*

Uit een gesprek met een pastoor uit mijn omgeving bleek dat jongeren weinig naar de kerk gaan en steeds minder met het christelijke geloof bezig zijn. Zie bijlage 2 voor dit interview. Ook is er een website, tv-zender en radio-omroep van de EO (Evangelische Omroep). Zelf ben ik een kijkje gaan nemen op deze site waarop jongeren kunnen deelnemen aan polls en video's kunnen bekijken die bepaalde denkstof opleveren. De EO heeft ook een Facebookaccount. Maar liefst 5.584 mensen vinden dit account leuk.

Op internet heb ik de straatbijbel gevonden

<http://www.straatbijbel.nl/downloads/Straatbijbel-preview.pdf>. Dit is een boek waarin de verhalen over Jezus in straattaal worden verteld. Het is een combinatie van msn-taal, sms-taal en woorden uit het buitenland, die voor kinderen heel bekend zijn. Ik denk dat je als leerkracht kinderen kunt bereiken met deze straatbijbel. De ouderwetse verhalen uit Bijbels en andere boeken spreken kinderen niet meer aan. In bijlage 4 is een dergelijk verhaal in straattaal weergegeven.

Hoe zit dit dan bij jonge kinderen? Wat is de beginsituatie bij het jonge kind?

Volgens Lanser (2003) moeten ouders en leerkrachten ervan uitgaan, dat kinderen vanuit het vertrouwen in hun ouders of leerkracht alles geloven wat hun verteld wordt. Jonge kinderen komen pas met kritische vragen in een later stadium van de basisschooltijd en nog meer na hun twaalfde levensjaar (**Lanser, 2003**). Lanser (2003) stelt dat je als ouder/ leerkracht bij jonge kinderen kunt beginnen met rituelen als bidden, zingen en voorlezen. Wanneer je kinderen echt iets wilt meegeven van een geloof, is het van belang dat je jezelf de vraag stelt: “Wat vind ik er nou zelf van?”.

Op welke manier kan ik aandacht besteden aan het thema leven en dood binnen het basisonderwijs?

Om erachter te komen hoe er aandacht kan worden besteed aan het thema leven en dood binnen het basisonderwijs, heb ik interview gedaan met mijn buurvrouw. Zij is twaalf jaar werkzaam binnen het basisonderwijs en heeft veel ervaring binnen het kleuteronderwijs. Zie bijlage 3 voor het interview. Na dit interview ben ik veel wijzer geworden over de wijze waarop ik met dit thema binnen de groepen 1 en 2 aan de slag kan. Zo kan ik bijvoorbeeld concluderen dat een kringgesprek de ideale plek is om het leven en de dood te bespreken met kinderen. Kinderen weten heel goed wat zij voelen en kunnen dit vaak goed verwoorden. Als

leerkracht moet je niet bang zijn deze onderwerpen aan te halen, uit het interview heb ik geleerd dat kinderen vaak heel onbevreesd in het leven staan. Door de leefregels binnen de groep regelmatig te bespreken besteed je ook aandacht aan een prettig leven. Want wanneer er binnen de groep een prettige sfeer hangt, gaan kinderen met plezier naar school en leren ze nieuwe dingen.

Welke methoden besteden veel aandacht aan het thema leven en dood?

In het tijdschrift *Hemel en aarde* wordt aandacht besteed aan het thema leven. Hierin heb ik een lessenserie gevonden waaruit ik veel ideeën kreeg ten aanzien van mijn eigen praktijk. Voorbeelden hiervan zijn: laat leerlingen zich verwonderen over het begin van hun leven en dat van anderen; maak kinderen bewust van de relaties om hen heen.

Welke vakdidactische kenmerken zijn van belang bij een les levensbeschouwing?

Levensbeschouwing behoort tot de kerndoelen van het onderwijs in Nederland. Kerndoel 38 luidt: *De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen en ze leren respectvol om te gaan met verschillen in opvattingen van mensen* <http://tule.slo.nl/OrientatieOpJezelfEnWereld/F-KDOrientatieJezelfEnWereld.html>. Omdat ik in mijn lessenserie voornamelijk zal werken in de vorm van gesprekken, ben ik op zoek gegaan naar aandachtspunten die van belang zijn bij het voeren daarvan. Een aantal belangrijke aspecten: bereid jezelf goed voor; voer deze gesprekken in een opstelling waarbij kinderen elkaar kunnen zien; stel open vragen die bijvoorbeeld beginnen met wat, waar, welke, wanneer; stel vragen aan de hele groep en zorg ervoor dat iedereen zich welkom voelt te antwoorden; vraag door op reacties, stel één vraag per keer en geef kinderen de tijd om te antwoorden (Wessels & van Eck, 2010). In een artikel van Jef De Schepper las ik over de tien basisvaardigheden die mensen nodig hebben om levensbeschouwelijk te kunnen denken en met levensbeschouwelijke vragen, opvattingen en gebruiken te kunnen omgaan (bijlage 6). Hij stelt binnen lessen levensbeschouwing de volgende vaardigheden centraal:

- Waarnemen, een verdiepte waarneming van de wereld en het leven (kinderen zintuiglijk laten waarnemen)
- Verwonderen. (Voelen, genieten)
- Verkennen, de wereld en het leven van mensen breder leren kennen zodat de kijk op het leven rijker wordt.
- Redeneren, je ervaringen kunnen ordenen en stilstaan om zo tot een samenhangende visie op het leven te komen (benoemen, argumenteren, waarderen).
- Verbeelden, logisch denken en beelden kunnen zien en uitdrukken wat verder gaat dan woorden.
- Communiceren, met anderen kunnen uitwisselen waardoor je, je eigen levensbeschouwing kunt verrijken en anderen beter kunt begrijpen.
- Handelen, levensbeschouwing in je dagelijks leven concreet kunnen maken.

- Traditie hanteren, op een creatieve manier kunnen omgaan met wat het verleden aanreikt.
- Verbondenheid beleven, het beleven van liefde als centraal gegeven in het leven.
- Fundamenteel vertrouwen, leven in hoop ook als het soms tegen zit.
- Transcendentie zien, meer zien en aanvoelen dan wat je direct kunt waarnemen

(De Schepper, 2007).

Literatuurlijst

- brown, A. (2003). *Heilige teksten De bijbel en het christendom*. Harmelen, NL: Nederlands Taalgebied Ars Scribendi BV.
- De Schepper, J. (2006). *Wat christenen geloven*. Wommelgem: Lannoo NV, Tielt en uitgeverij van In.
- De Schepper, J. (2007). Levensbeschouwing ontwikkelen bij alle kinderen. *De wereld van het jonge kind*, 102-105.
- Elizabeth Breuilly, J. O. (1997). *Godsdiensten in de wereld*. Amsterdam: De lantaarn.
- Huiberts, G., & Westerduin, A. (2010). *Het begon met licht*. KBS Adveniat.
- Jansma, R. (2010). *handboek hindoeïsme*. Rotterdam: Synthese B.V. .
- Lanser, A. (2003). *Het geloof van moeders en vaders*. Opgehaald van VU Amsterdam:
<http://dare.ubvu.vu.nl/handle/1871/10647>
- Sattar, S. A. (2003). *Islam voor beginners*. Amsterdam: bv De boekerij .
- Thooft, L. (2012, oktober 26). Ach, had ik maar... *VolZin*, pp. 8-11.
- Wessels, P., & van Eck, O. (2010). *Handleiding levensbeschouwing groep 1/2*. Meppel: Eduactief .

Websites

- <http://www.eo.nl/blogs/jouwspiritualiteit/#/verhalen>
- <http://www.eo.nl/neo/denkstof/item/pasen-de-ontdekking-van-nieuw-leven/>
- <http://www.eo.nl/neo/denkstof/item/als-god-bestaat-waarom-is-er-dan-ellende/>
- <http://www.eo.nl/neo/denkstof/item/wel-of-niet-naar-de-hel/>
- <http://www.catholic.com/magazine/articles/hell-yes-part-i>
- <http://www.rkspa.nl/dossiers/72-christendom-student/457-overweging-over-leven-na-de-dood.html>
- <http://www.katholieknieuwsblad.nl/opinie/item/2777-weg-met-christelijke-politiek?.html>
- <http://mens-en-samenleving.infonu.nl/levensvisie/102259-wat-is-geluk-vier-definities-van-het-begrip-geluk.html>
- <http://mens-en-samenleving.infonu.nl/psychologie/16219-gelukkig-leven-volgens-christophe-andre.html>
- http://www.katholiek.nl/asp/default.asp?t=weblog_detail&weblog_id=6596
- <http://www.eo.nl/neo/blog/>
- <http://www.iselinge.nl/Scholenplein/pabolessen/01022cgodsdienst1/pagina05-hindoeïsme.htm>
- <http://tule.slo.nl/OrientatieOpJezelfEnWereld/F-KDOrientatieJezelfEnWereld.html>

Conclusie en reflectie theorie

Na het doen van onderzoek ten aanzien van het thema leven en dood ben ik tot een aantal waardevolle inzichten gekomen. Voordat ik aan het onderzoek begon, had ik ontzettend veel twijfels over het nut van deze opdracht en vond ik het lastig een start te maken met dit project. De ervaring die ik als uitgangspunt gekozen had, heeft al jaren een enorme invloed op mijn manier van leven waardoor ik het interessant vond op onderzoek uit te gaan en te ontdekken hoe anderen over dit thema denken. Omdat het onderzoek zo beperkt moest zijn, heb ik veel dingen moeten schrappen, wat ik erg jammer vind. Er was zoveel informatie, dat ik het moeilijk vond de weergave van mijn literatuuronderzoek te beperken tot het verplichte aantal woorden.

Vanuit de maatschappelijke invalshoek kan ik concluderen dat er verschillend wordt gedacht over het thema leven en dood. Zo zijn er veel discussiepunten binnen de politiek, die betrekking hebben op het christelijke geloof en de manier van denken van mensen binnen de huidige maatschappij. Hoe mensen denken over geluk van het leven, valt natuurlijk niet te omschrijven binnen een klein onderzoek. Wel kan ik concluderen dat mensen hun geluk in eigen hand hebben. Je hebt zelf in de hand hoe je het leven leeft en kunt ervoor zorgen, dat je aan het einde ervan geen spijt hebt van dingen die je hebt gedaan of nagelaten. Pijn en verdriet horen bij het leven, dit wil niet zeggen dat je ongelukkig bent. Dit wil ik graag koppelen aan mijn ervaring: het doet mij veel pijn, wanneer ik nadenk over het verlies van Heleen, maar dit maakt mij geen ongelukkig mens. Ik heb geleerd de positieve dingen in te zien en me haar te herinneren met vreugde en passie.

Vanuit de christelijke invalshoek heb ik veel gelezen over de manier waarop christenen vroeger dachten en nu denken over leven en dood. Ik vond het interessant te lezen wat de rituelen zijn binnen deze religie en vind het mooi dat iedereen dit geloof op eigen manier kan en mag interpreteren. Na dit onderzoek ben ik ervan overtuigd dat het geloof in God iets is, waar je zelf achter moet staan, het kan je niet worden opgelegd en er zijn geen verplichtingen aan verbonden. Het geloof kan bijdragen aan een gelukkig leven omdat het je een stukje vertrouwen kan bieden.

De pedagogische invalshoek heeft mij helpen inzien wat de mogelijkheden zijn binnen de basisschool op het gebied van levensbeschouwing. Ik zag de lessen levensbeschouwing meestal als saai, een verplichting. Nu ik bekeken heb wat er allemaal is op gebied van levensbeschouwing en de ontwikkeling bij kinderen hiervan, kan ik concluderen dat ik dat vak nuttig vindt. De lessen die ik in het tijdschrift *Hemel en Aarde* heb gezien, hebben mij geïnspireerd wat te ondernemen binnen mijn eigen groep. De lessen levensbeschouwing hoeven niet meer uit Bijbelverhalen te bestaan, je kunt een eigen nieuwe invloed uitoefenen door gebruik te maken van alle aanwezige materialen op dit gebied. Ik hoop met mijn lessenserie bij kinderen te bereiken wat dit onderzoek mij heeft opgeleverd:

Ontdekken hoe mooi het leven kan zijn en welke waardevolle aspecten je kunt waarnemen door daar met elkaar over na te denken en dingen bespreekbaar te maken

Globale opzet lessenserie

Les 1: Waar kom ik vandaan?

Doel: Kinderen leren zich te verwonderen over het begin van hun bestaan.

Korte omschrijving:

Kinderen krijgen een formulier mee naar huis waarop een aantal vragen staat over hun geboorte. De kinderen nemen dit formulier, samen met een babyfoto, mee terug naar school. In een kringgesprek worden de foto's bekeken en de formulieren besproken. De leerkracht stelt vragen als: Wat weet jij nog van toen je drie was? Weet je nog iets van jouw geboorte? Weet je nog iets van de geboorte van je broertje of zusje? Na de kringactiviteit gaan de kinderen hun eigen geboortekaartje maken.

Les 2: Kringgesprek een mooi cadeau

Doel: materialisme, gelukkig zijn, waardevolle momenten.

Korte omschrijving:

Tijdens deze activiteit voer ik een kringgesprek met de kinderen over een gelukkig bestaan. Wat maakt mensen nou echt gelukkig? In het midden van de kring liggen cadeaus ingepakt. De leerkracht stelt de kinderen de vraag: "Zouden wij gelukkig worden als wij al deze cadeaus krijgen?". Naar aanleiding van de cadeaus gaat de leerkracht samen met de leerlingen de cadeaus openen. In ieder cadeau zit een waardevol moment dat plaats kan vinden in het leven: trouwen, verliefd worden, geboorte kind, diploma halen op school, heel veel vrienden hebben. Naar aanleiding van deze cadeaus voert de leerkracht een gesprek over wat ons nu echt gelukkig maakt. Conclusie: materialen maken niet per definitie gelukkig.

Les 3: Coöperatieve activiteit, zoek iemand die

Doel: bespreekbaar maken mooie en moeilijke momenten.

Korte omschrijving:

De kinderen zitten in de kring en krijgen kaartjes uitgedeeld. Op deze kaartjes staan gebeurtenissen die plaats kunnen vinden in het leven. De kinderen lopen rond door de kring en zoeken iemand met hetzelfde kaartje. Wanneer zij die hebben gevonden, voeren de kinderen een gesprek over het plaatje op het kaartje. Op de kaartjes staan bijvoorbeeld: een begrafenis, een trouwerij, een geboorte, een ongeluk, veel vrienden om je heen, helemaal alleen zijn.

Les 4: Activiteit kikker in de kou

Doel: het ervaren van geluk door het jaar heen

Korte omschrijving:

Voorafgaand aan de activiteit wordt het boek: "Kikker in de kou" voorgelezen.

Het maken van een geluksposter. De kinderen zitten in groepjes aan een tafel. Ieder groepje krijgt een plaatje van een seizoen in het midden van de tafel. De kinderen bespreken samen waar zij gelukkig van worden tijdens dat seizoen. De leerkracht loopt rond en maakt aantekeningen bij ieder groepje. De leerkracht bespreekt de bevindingen in de kring en zoekt plaatjes op die passen bij de geluksmomenten. De kinderen maken om de beurt de poster af door de plaatjes bij het juiste seizoen te plakken.

Les 5: Drama activiteit kikker in de kou.

Doel: kinderen herkennen mooie momenten in mindere tijden.

Korte omschrijving:

De kinderen zitten in een kring en luisteren naar het verhaal: “Kikker in de kou”. Voorafgaand aan de activiteit bespreekt de leerkracht kort het verhaal met de kinderen en benadrukt dat er een aantal momenten in het verhaal zijn dat Kikker zich toch gelukkig voelt, terwijl hij zo sip is om de winter. De kinderen krijgen een bordje met een smiley erop. De leerkracht spreekt met de kinderen af het bordje omhoog te houden wanneer zij denken dat kikker zich toch gelukkig voelt. De activiteit wordt afgesloten met een spel: “wat is er anders”. De kinderen beelden een scene uit het boek uit, de andere kinderen kijken en doen daarna hun ogen dicht. De opstelling van de scene verandert minimaal en de kinderen mogen raden wat er anders is.

De lessenserie

ALGEMENE DOEL

Binnen de lessenserie is de belangrijkste doelstelling kinderen bewust te maken van de mooie momenten in het leven zonder daarbij de mindere momenten te verdoezelen. Omdat het leven met een sneltreinvaart voorbijgaat, is het mijn doel stil te staan bij de verschillende momenten die zich voordoen gedurende het leven. Ook de dood komt hierbij kijken zonder die toe te dekken onder gelukkiger momenten. Vaardigheden als luisteren naar elkaar, begrip kunnen tonen, kunnen reflecteren op een voorgelezen verhaal en samenwerken staan centraal binnen de activiteiten.

BEGINSITUATIE

De lessenserie zal worden uitgevoerd in groep 1/2 a van basisschool de Piramide in Vught. Deze groep bestaat uit 28 kleuters. Groep 1 bestaat uit 16 kleuters van 4 en 5 jaar. Groep 2 bestaat uit 12 kleuters van 5 of 6 jaar. Basisschool de Piramide is een openbare basisschool. De kinderen krijgen geen levensbeschouwelijke vorming. Binnen de groepen maken de leerkrachten levensbeschouwelijke onderwerpen wel bespreekbaar wanneer kinderen zelf komen met verhalen. Een voorbeeld hiervan is het moment dat een kind vertelt over het overlijden van een dierbare, hier wordt samen met de kinderen in een kring naar geluisterd en over gepraat. De kinderen kennen het verhaal: "Kikker in de kou".

Reflectie activiteit 1

LES 1: WAAR KOM IK VANDAAN?

De kinderen kwamen na het invullen van hun geboorteformulier, samen met hun ouders, erg enthousiast terug op school. Het bekijken van babyfoto's en het bespreken van hun geboorte had zichtbaar veel impact gemaakt op hen. In de kring heb ik samen met de kinderen besproken wat er nu allemaal op een geboortekaartje staat en dat wij nu alle informatie hadden die nodig was om een nieuw geboortekaartje te maken. Door aan het einde van de activiteit een kort spel te spelen met de formulieren (ik heb kort een aantal aspecten van het formulier besproken en de kinderen mochten raden wie bij het formulier hoorde) waren zij betrokken bij de activiteit en klaar om zelf een geboortekaartje te maken. In het gesprek met de kinderen kwam er veel nieuwe gespreksstof naar boven zoals het verliezen van een broertje of zusje, een tweeling zijn of gescheiden papa's en mama's hebben. Het was erg bijzonder te ervaren dat kinderen al zoveel weten over de geboorte van een kind. Doordat de kinderen met elkaar in gesprek gingen, zijn de vaardigheden 'luisteren naar elkaar' en 'je inleven in een ander' uitgebreid aan bod gekomen. Door ook aan andere kinderen te vragen hoe ze zich bijvoorbeeld bij de situatie 'een broertje of zusje verliezen' voelden, moesten ze nadenken over de gevoelens van een ander en deed ik een beroep op hun inlevingsvermogen. Na de opmerking: "Jullie zijn uit twee eitjes geboren" vroegen veel kinderen zich af hoe een kindje in de buik van moeder kwam. Door een korte uitleg te geven kwamen veel kinderen weer met eigen kennis. Zo vertelde een kleuter: "Papa's hebben zaadjes en mama's hebben eitjes, als het zaadje bij een eitje komt, groeit daar een baby'tje uit." Doordat de kinderen erg betrokken waren, had de activiteit een zeer positieve invloed op het pedagogische klimaat in de groep. Dit was duidelijk terug te zien in de manier waarop de kinderen op elkaar reageerden en naar elkaar luisterden. Tijdens deze activiteit lag de nadruk op de basisvaardigheid 'waarnemen': kinderen konden zich verwonderen over het feit dat zij geboren zijn en op de wereld zijn. De foto's van de kinderen als baby droegen hier positief aan bij. Door de kinderen naar elkaar als baby te laten kijken konden de kinderen zich verwonderen over hun leeftijdgenoten. Het maken van de geboortekaartjes heeft bijgedragen aan de verbeelding van kinderen. Daardoor werd de verbeelding gestimuleerd. Zij moesten nadenken over hun gewicht van de baby, over hun broers en zussen en de plaats waar zij zijn geboren. Ik kon duidelijk merken welke kinderen hier thuis al wat ervaring mee hebben opgedaan. Het ene kind had al een aantal gesprekken gevoerd met ouders, het andere wist vrijwel niets van zijn geboorte en was ook minder geïnteresseerd in de activiteit. Door het gesprek dat ik met de kinderen heb gevoerd, begon het onderwerp te leven en raakten zij enthousiast ten aanzien van de activiteit die hierna volgde. Het maken van een geboortekaartje was een goede verwerking van wat de kinderen besproken hadden. De geboortekaartjes zijn voor het raam in de klas opgehangen waardoor ouders hebben kunnen zien wat de kinderen gemaakt hadden met het formulier dat zij samen met hun kind hadden ingevuld.

Reflectie activiteit 2

LES 2: KRINGGESPREK EEN MOOI CADEAU

Tijdens deze activiteit stonden voornamelijk de vaardigheden 'redeneren' en 'communiceren' centraal. Aan het begin van de activiteit vroeg ik de kinderen na te denken over de cadeaus die in het midden van de kring lagen. Wat zou er in zitten, wat zou jij graag willen hebben? Nadat de kinderen voornamelijk met materialistische zaken waren gekomen, heb ik hun de volgende vraag gesteld: "Zouden wij nou echt gelukkig worden van al deze cadeaus?". Het antwoord van de kinderen was volmondig "JA!". Samen met de kinderen besloot ik de cadeaus één voor één uit te pakken om te kijken wat er in zou zitten. In het eerste zat de gebeurtenis trouwen. Al snel kreeg ik met de kinderen een gesprek over ervaringen uit hun dagelijks leven. De een wist nog precies wat er allemaal gebeurde op de trouwerij van ouders of familieleden en de ander vond het jammer dat hij of zij nog nooit een trouwerij had meegemaakt. Kinderen wisten vooral de mooie momenten van deze gebeurtenis te benoemen zoals kussen en verliefd zijn. Nadat alle cadeaus waren uitgepakt en er een gesprek was gevoerd over deze gebeurtenissen, heb ik de kinderen de vraag gesteld: "Wat is er nou zo anders aan deze cadeaus?". Zij vonden dit een moeilijke vraag. Door middel van doorvragen kwamen we samen tot de conclusie dat er in deze cadeaus geen cadeaus zaten. Hierop heb ik de kinderen de vraag gesteld: "Word je dan wel gelukkig van deze cadeaus?". De kinderen reageerden daar positief op, zij vonden dat je gelukkig werd van deze cadeaus omdat er allemaal vrolijke dingen in zaten. Van hier uit heb ik de koppeling gemaakt naar minder leuke momenten in het leven. Kinderen kwamen vrijwel meteen met de dood. Wat erg opvallend was, was dat kinderen meteen kwamen met persoonlijke ervaringen met dit onderwerp. Een overleden hond, oom of huisdier werd het onderwerp van het gesprek. Wat ik erg mooi vond om te zien was, dat kinderen de gebeurtenis tot in detail konden omschrijven, alsof die op hun netvlies geschreven stond. Dit wil naar mijn idee zeggen, dat kinderen ook op deze leeftijd al beseffen dat het leven bestaat uit mooie en uit moeilijk momenten. De dood en wat daarna gebeurt, is nog wat vaag voor kinderen voor deze leeftijd, maar dit nam niet weg dat ze er wel goed over konden praten. Ieder kind had een eigen beeld van deze nare gebeurtenissen en het werd ook meteen duidelijk hoe hier thuis mee om werd gegaan. Het ene kind sprak open en bloot over de dood van een oom en hoe dit gebeurd was, een ander was erg beknopt en zei alleen: "Mijn hond was dood". Doordat bijna ieder kind wel een ervaring had die minder leuk was in het leven, was er tijdens dit gesprek veel verbondenheid tussen de kinderen. Tijdens het gesprek merkte je aan hen dat zij erg hun best deden naar elkaar te luisteren. Zo gingen vaardigheden als 'een ander uit laten praten', 'je vinger op steken als je iets wilt zeggen' of 'op je beurt wachten' opeens veel beter dan tijdens bijvoorbeeld een taalkring. Nadat we samen de mindere momenten van het leven besproken hadden, heb ik de kinderen de vraag gesteld: "Word je nu alleen gelukkig van cadeaus met mooie spullen erin of zijn er nog andere dingen in het leven waar wij gelukkig van worden?". Na deze vraag zijn we samen tot de conclusie gekomen dat gelukkig zijn vooral te maken heeft met alle leuke dingen die er gebeuren tijdens je leven. Verliefd zijn en veel vriendjes en vriendinnetjes hebben waren volgens de kinderen de twee fijnste dingen in het leven.

Relfectie activiteit 3

LES 3: ZOEK IEMAND DIE...

Aan het begin van de activiteit merkte ik dat de kinderen erg druk waren. Een serieuze activiteit als deze kwam dus eigenlijk niet als geroepen. Door af te wijken van mijn planning en eerst de plaatjes uitgebreid gezamenlijk te bespreken had ik de aandacht van de kinderen. Tijdens deze activiteit stond de vaardigheid 'verkennen' centraal: ontdekken wat andere kinderen hadden meegemaakt en wat hun kijk op dingen was. Achteraf waren de gebeurtenissen best moeilijk om hier kinderen zelfstandig over te laten vertellen. Wat kinderen erg lastige plaatjes vonden waren vooral: de geboorte van een kind en de begrafenis. Kinderen gaven opmerkingen als: "Juf, ik heb nooit een broertje of zusje gekregen" of "Ik weet niet wat er allemaal op een begrafenis gebeurt." Ik heb de kinderen proberen uit te leggen dat ze ook niet verplicht een gebeurtenis mee hebben moeten maken om erover te vertellen. Dit bleek erg lastig voor de kinderen, omdat zij zich nog niet konden inleven in een gebeurtenis die zij zelf niet hadden meegemaakt. Om in te spelen op de moeilijkheden die de activiteit met zich meebracht, heb ik kinderen hun kaartje laten ruilen met elkaar, zodat ze een afbeelding kregen waarover zij wel iets konden vertellen. Hierdoor kreeg de activiteit een andere wending. Omdat kinderen een persoonlijke ervaring konden koppelen aan de plaatjes, konden zij beter vertellen wat er daarop te zien was. De gesprekken werden nu serieuzer gevoerd en kinderen konden hun aandacht langer vasthouden. Ik heb ervoor gekozen de gesprekken na drie rondes te stoppen en in een grote kring verder te gaan. Daarin heb ik de afbeeldingen nog eens op een rijtje gelegd. Samen met de kinderen ben ik de gebeurtenissen gaan ordenen op gelukkig en bedroefde momenten. Bij het plaatje met de begrafenis erop volgde een bijzondere opmerking van een kleuter. Zij vertelde dat haar oma dood was. Toen ik de kleuter vroeg of zij hier verdrietig door werd, gaf zij het volgende antwoord: "Als ik aan oma denk en dat zij dood is, word ik daar heel verdrietig van maar ook heel gelukkig, want als ik aan haar denk, denk ik aan de leuke spelletjes die wij altijd deden." Ik vond het heel bijzonder dat een kind van 5 jaar niet alleen de bedroefde kant van de situatie kon bekijken, maar ook kon vertellen waarom zij gelukkig werd als zij daaraan dacht. Dit deed mij beseffen dat ook kleuters over deze dingen nadenken en dat het goed is over deze onderwerpen te praten met kinderen zodat zij leren een visie te vormen op dat gegeven. Door met elkaar te spreken over de gebeurtenissen hebben de kinderen geleerd dat iedereen anders denkt over sommige dingen en dat niets goed of fout is, als het gaat om wat jij gelooft over een dergelijke situatie. Om aan te sluiten bij de belevingswereld van de kinderen heb ik de activiteit afgesloten met een memoriespel: om de beurt twee kaarten omdraaien opzoek naar dezelfde.

Reflectie activiteit 4

LES 4: ACTIVITEIT KIKKER IN DE KOU

Na het voorlezen van het verhaal, merkte ik al snel dat de kinderen het lastig vonden om de momenten waarvan Kikker gelukkig werd te benoemen. Door de kinderen te begeleiden in het gesprek kwamen we tot een gesprek. Tijdens dit gesprek heb ik de kinderen vragen gesteld als: "Zou Kikker gelukkig worden van de zon die weer gaat schijnen? Zou Kikker gelukkig zijn als hij het heel erg koud heeft en op het ijs valt?" Hierdoor kregen de kinderen een idee van de momenten waarnaar we op zoek waren. Nadat we de momenten uit het verhaal benoemd hadden, heb ik de kinderen gevraagd na te denken waar zij gelukkig van worden in de winter. Vanuit deze vraag kwamen antwoorden als een sneeuwballengevecht, spelen in de sneeuw, warme chocomel drinken en binnen warm voor de televisie zitten met buiten sneeuw. Dit bood de kinderen wat meer aanknopingspunten voor de andere seizoenen. Na het kringgesprek heb ik hen in groepen verdeeld. Ieder groepje kreeg een gesprekskaart van een seizoen. Op deze gesprekskaarten zijn afbeeldingen te zien die bij het desbetreffende seizoen horen. Voordat de gesprekken begonnen, heb ik de kinderen herinnerd aan de voorschriften die horen bij een gesprek: elkaar uit laten praten, om de beurt iets zeggen en je vinger op steken als je wat wil vragen. Ook heb ik per tafel een oudste kleuter aangewezen die tijdens het gesprek de kinderen de beurt mocht geven om te praten. Tijdens de gesprekken ben ik rond gaan lopen en heb ik de kinderen, bij wie het gesprek niet zo vlot liep, geholpen. Omdat de kinderen erg jong zijn, vinden zij het moeilijk goed naar elkaar te luisteren en deed ik een beroep op de vaardigheid 'communiceren'. In het begin van de gesprekken verliep deze nog niet zo soepel. Wanneer ik dit merkte, ben ik de kinderen gaan begeleiden. Na 5 minuten ging dit steeds beter, al was de opdracht best hoog gegrepen voor de leerlingen. Tijdens de gesprekken heb ik steekwoorden genoteerd over de momenten die kinderen met elkaar aan het delen waren. Na afloop ervan ben ik afbeeldingen gaan zoeken bij deze momenten. Tijdens een moment waarop zij zelfstandig mochten werken, heb ik een tafel gereserveerd om te werken aan de gelukkigemomenten-poster. Op een groot vel karton heb ik de seizoenen verdeeld over vier vakken. De kinderen mochten een plaatje kiezen, uitknippen en bij het goede seizoen plakken. Aan het einde van de les heb ik de poster samen met de leerlingen bekeken. We hebben de gelukkige momenten nog eens benoemd, om de leerlingen bewust te maken van de gelukkige momenten door het jaar heen. De kinderen waren tijdens de activiteit erg enthousiast, hierdoor hebben zij gemotiveerd aan de opdracht gewerkt. Door de betrokkenheid bij de activiteit heb ik naar mijn idee mijn doel bereikt.

Reflectie op activiteit 5

LES 5: DRAMA ACTIVITEIT KIKKER IN DE KOU

Omdat de kinderen het verhaal van Kikker inmiddels al kenden, heb ik het verhaal aan het begin van deze activiteit met de kinderen doorgesproken. Tijdens dit gesprek wisten de kinderen al een aantal momenten te benoemen waarop Kikker gelukkig zou zijn. Ook de verdrietige momenten kwamen meteen ter sprake. Dit vond ik heel bijzonder, de kinderen dachten niet alleen aan de mooie momenten, maar waren zich er meteen bewust van dat Kikker niet altijd gelukkig is in het verhaal. Nadat het verhaal was doorgesproken, heb ik de kinderen een bordje gegeven met daarop een smiley. Tijdens het verhaal was het de bedoeling, dat de kinderen het bordje in de lucht zouden houden, wanneer zij dachten dat Kikker gelukkig was. Het begin van de activiteit verliep wederom een beetje stroef. Hierdoor ben ik de kinderen vragen gaan stellen. Vragen als: “Zou Kikker op dit moment gelukkig zijn? Of hoe zouden jullie jezelf voelen op dit moment?” Die hielpen de kinderen bij het begrijpen van de opdracht. Er was een aantal kinderen dat meteen begreep wat de opdracht inhield. Ik vond het erg mooi om te zien, dat deze kinderen echt aan het nadenken waren over een moment en niet alleen naar het verhaal aan het luisteren waren. Omdat kleuters nog zo jong zijn, heb ik de kinderen die het moeilijk vonden, laten luisteren. De kinderen die niet meededen met de activiteit heb ik geen beurt gegeven. Doordat ik de kinderen heb uitgedaagd met vragen, was er binnen deze activiteit veel aandacht voor ‘redeneren’. De kinderen moesten een afweging maken tussen gelukkige momenten en minder gelukkige momenten. Ook moesten zij nadenken over hun eigen gevoelens in een vergelijkbare situatie. Nadat we het korte spel ter afsluiting van de activiteit hadden gedaan, ben ik met de kinderen gaan reflecteren op de lessen. Omdat ik nieuwsgierig was naar wat de kinderen daarvan hadden onthouden, heb ik hun de vraag gesteld, welke les over gelukkig zijn zij hebben onthouden. Het geboortekaartje maken en de les met cadeaus waren het best blijven hangen. De kinderen vonden vooral het knutselen erg leuk, ook benoemde een aantal kinderen de “fopcadeaus”. Hieruit mag ik de conclusie trekken dat betrokkenheid van kinderen ook een belangrijk aspect is binnen levensbeschouwelijke lessen. Tijdens de lessen uit de cyclus viel het mij namelijk op dat kinderen vooral vol overgave deelnamen aan de activiteiten bij de twee lessen die zij zelf ook benoemden. Tijdens deze activiteiten leken de kinderen echt geïnteresseerd.

Conclusie en reflectie op je professionele identiteit

De zoektocht naar theorieën bij mijn onderzoek was niet altijd even gemakkelijk. Omdat het denken over leven en dood iets heel persoonlijks is, zijn er veelzijdige antwoorden te vinden in de literatuur. Ik vond het lastig om de belangrijkste aspecten te halen uit de literatuur. Gezien het maximaantal woorden, dat we mochten gebruiken, moest ik rekening houden met wat ik in mijn verslag wilde opnemen. Ten aanzien van de maatschappelijke invalshoek ben ik tot de conclusie gekomen, dat de invloed van politieke partijen op het handelen van de mensen in de maatschappij vroeger groter was. Met name de christelijke partijen hadden in het verleden een groter aandeel in de politiek. Dit zorgde voor bepaalde normen en waarden onder de mensen. Ik vond het erg waardevol om te lezen over de oorsprong van geluk en waar een gelukkig gevoel precies vandaan komt. Dat je gelukshormoon ook te beïnvloeden is, was een interessant aspect.

Vanuit de christelijke invalshoek heb ik geleerd de theorie ook aan praktijk te koppelen. Gebeurtenissen als Pasen en rituelen als de zeven sacramenten bleken goede handvatten om met kinderen over het geluk in het leven te praten. Waar ik aan het begin van dit onderzoek dacht, dat gebeurtenissen uit de Bijbel moeilijk waren om mee aan de slag te gaan in mijn onderwijs, zie ik nu de mogelijkheden om met kinderen in gesprek te gaan.

De pedagogische invalshoek heeft mij met name ten aanzien van de didactiek in mijn onderwijspraktijk veel opgeleverd. Door de basisvaardigheden die ik heb gevonden in een artikel en de reflectie van mijn activiteiten ben ik me bewust geworden van de doelen binnen het levensbeschouwelijke onderwijs. Hierdoor ben ik de activiteiten met een duidelijke visie gestart. In de praktijk heb ik veel geleerd over de manier waarop kinderen nadenken over gelukkig zijn. Aan het begin van de activiteiten waren de jonge kinderen vooral materialistisch ingesteld, ze werden voornamelijk gelukkig van cadeaus. Gezien de leeftijd van de kinderen vond ik dit niet vreemd. Het werd een uitdaging de kinderen verder te laten denken over gelukkig zijn in het leven. Ik verbaasde me erover, hoe goed kinderen kunnen vertellen over verdrietige momenten en hoe bewust kinderen deze dingen toch al meekrijgen. Aan het einde van de lessencyclus kon ik met kinderen een gesprek voeren over gelukkig zijn in het leven, mijn doel is behaald. Ik heb mooie momenten met de kinderen gedeeld tijdens deze lessen. Het geven van een levensbeschouwelijke les bleek minstens zo leerzaam als een taal- en rekenactiviteit.

Door dit onderzoek ben ik me bewust geworden van de valkuilen binnen levensbeschouwelijke activiteiten. Ik heb geleerd waar ik op moet letten en hoe ik dergelijke activiteiten het beste aan kan pakken. De uitvoering van de activiteiten heeft eraan bijgedragen, dat ik me bewust ben geworden van het belang van levensbeschouwelijke activiteiten. Voordat ik begon aan dit onderzoek, zag ik deze activiteiten nog als verplichte Bijbellessen, die je alleen moest uitvoeren wanneer je op een katholieke basisschool zou gaan werken. Dit onderzoek heeft mij geleerd het plezier, maar vooral het nut van het levensbeschouwelijk onderwijs in te zien. Toen ik tijdens de activiteiten aan de kinderen kon merken dat zij het waardevol vonden te praten over gebeurtenissen in het leven, besepte ik dat kinderen veel meer te vertellen hebben dan hun weekendactiviteiten of de letter, die zij moeten leren. Ik besepte dat dit niet alleen iets voor thuis is, maar dat een leerkracht door middel van deze lessen bij kan dragen aan de ontwikkeling van denken over het leven.

Toen ik aan het begin van het derde leerjaar een keuze moest maken voor de katholieke of algemeen-levensbeschouwelijke richting, was de keuze voor de katholieke meer een praktische; daarmee kon ik immers op alle basisscholen terecht. Nu na afloop van dit onderzoek zie ik in, dat de verdieping in het katholieke onderwijs een goede keuze is geweest. Ondanks het feit, dat ik niet katholiek ben opgegroeid en mijn visie op levensbeschouwing meer algemeen is, heb ik veel geleerd van de christelijke verdieping. De meerwaarde van bijvoorbeeld Bijbelverhalen of gebeurtenissen uit de christelijke visie binnen het onderwijs blijkt erg groot. Ik besef nu, dat je niet per se gelovig hoeft te zijn om gebruik te maken van deze verhalen, maar dat deze verhalen of uitgangspunten mogelijkheden bieden om een gesprek te voeren met kinderen.

Door mezelf open te stellen voor de verdieping in de literatuur heb ik aanknopingspunten gevonden voor in de praktijk. De koppeling tussen de theorie en de praktijk was een aandachtspunt waardoor ik bewust bezig ben geweest hierin een groei door te maken. Door continu te reflecteren op wat ik gelezen had en hoe ik dit het best kon verwoorden in mijn verslag, heb ik in de praktijk kunnen laten zien wat ik geleerd had. In de reflecties van de activiteiten wordt duidelijk dat de koppeling tussen de theorie en de praktijk gegroeid is en dat ik tijdens de activiteiten bewust gedacht heb aan wat ik in de theorie gelezen had. Door gewoon te doen heb ik mijn doelen bereikt. Waar ik eerst struikelde over levensbeschouwelijke lessen, durf ik nu de uitdaging aan te gaan een les te ontwikkelen waarin kinderen kunnen praten over levensbeschouwelijke kwesties.

Bijlagen

BIJLAGE 1: DE TIEN GEBODEN

1. Gij zult geen afgoden vereren, maar Mij alleen aanbidden en boven alles beminnen.
2. Gij zult de Naam van de Heer, uw God, niet zonder eerbied gebruiken.
3. Wees gedachtig, dat gij de dag des Heren heiligt.
4. Eer uw vader en uw moeder.
5. Gij zult niet doden.
6. Gij zult geen onkuisheid doen.
7. Gij zult niet stelen.
8. Gij zult tegen uw naaste niet vals getuigen.
9. Gij zult geen onkuisheid begeren.
10. Gij zult niet onrechtvaardig begeren, wat uw naaste toebehoort.

<http://www.katholiek.nl/asp/default.asp?t=show&var=987>

BIJLAGE 2: INTERVIEW MET PASTOOR VERVOORT

Op tien januari 2012 heb ik een interview gehouden met Pastor Vervoort van de H. Hart parochie Kromstraat 109, 5345 AB, OSS. Zie het interview hieronder:

Op internet ben ik opzoek gegaan naar het verschil tussen de woorden priester, pastor en pastoor, het antwoord dat ik kreeg was voor niet echt duidelijk, zou u mij kunnen vertellen wat het verschil is tussen deze benamingen?

Pastor is een Latijns woord dat betekent: zorg dragen. Ik bekijk het zelf altijd zo: Je hebt timmermannen, loodgieters en metselaars, dat zijn de bouwvakkers. Dan heb je ook de pastor, de priester, de diaken dit zijn allemaal pastoraal werkers zij werken voor het pastoraat. Het zijn allemaal benamingen voor de taken binnen een kerk. Voorheen had deze kerk ook twee priesters maar die zijn met Emeritaat.

Hoe bent u tot de beslissing gekomen pastor te worden in een kerk?

Eerst heb ik in het bedrijfsleven gewerkt. Omdat ik meer achtergrond op wilde doen ben ik theologie gaan studeren aan de universiteit van Tilburg. Daarna ben ik in het onderwijs terecht gekomen. Daar heb ik 9 jaar in gewerkt en daarna ben de onderwijsbegeleiding op basisschool gaan doen. En zo ben ik hier terecht gekomen, toen mijn jongste zoon zijn communie ging doen werd ik gevraagd een project te komen doen en ben hier stage gaan lopen. De bisschop heeft mij na mijn stage tot pastoraal werker benoemd. Hierna heeft de pastoor aan mij gevraagd of ik diaken wild worden, hier heb ik lang over getwijfeld omdat ik de hiërarchie binnen de kerk niet prettig vind. Uiteindelijk heb ik dit toch gedaan en ben naar het seminarie in Den Bosch geweest om mij theoretisch te laten bijspijken.

Ik ga normaal gesproken nooit naar de kerk maar zou ik op zaterdag of zondag eens een viering mee kunnen maken, is iedereen welkom in de kerk?

Iedereen is te allen tijde welkom bij ons in de kerk! Zelfs al ben je alleen nieuwsgierig.

De jongeren van tegenwoordig, zijn er veel christenen onder de jongeren en komt dit nog goed tot uiting? Gaan de jongeren nog vaak naar de kerk?

Nee, de jongeren gaan niet vaak meer naar de kerk. Vaak als mensen dan weer wat ouder worden bijvoorbeeld bij het krijgen van kinderen komen zij vaak weer terug naar de kerk. Maar ook bij verschillende vieringen zie je vaak nog jongeren of soms met opa of oma mee. Met de kerstviering komen er erg veel mensen dan in een normaal weekend, wel zo'n 300 mensen. Sinds ik pastor ben geworden merk ik zelfs dat het aantal mensen dat naar de kerk komt aan het toenemen is.

Is er een verschil tussen de grote kerk hier in Oss ten aanzien van deze kerk of valt dit juist samen, waarom zijn er meerdere kerken in een stad?

De grote kerk en deze kerk staan haaks op elkaar. Pastoor Mennen van de grote kerk is erg van de rechtse kant van de kerk. Ik vind dat een kerk moet bestaan uit mensen die samen een geloofsgemeenschap willen vormen en geloven in Christus. De liturgie in de grote kerk gaat ook met veel meer wierrook en is erg plechtig, dat is hier niet zo. Er zijn meer kerken in een stad omdat er vroeger gewoonweg meer mensen naar de kerk gingen en er geen plek meer was in een kerk. Er

sluiten nu tegenwoordig ook weer meer kerken omdat er minder mensen naar de kerk gaan, mensen zorgen voor de inkomsten van de kerk, en soms zijn die er niet.

Kunt u mij vertellen in welk opzicht het verschil tussen Protestantse en Katholieken mensen zichtbaar is? (Moeilijk te begrijpen dat je allemaal een heilig boek vereert maar dit toch anders tot uiting komt.)

Dat begon allemaal met Luther die tegen de uitspraken en daden van de katholieke kerk was. Hij werd onderdrukt en uiteindelijk vervolgd. Ik zeg altijd zo dat toen het christendom “de goede richting” werd is het allemaal fout gegaan en kreeg je splitsingen. Wij hebben als katholieke kerk gewoon een goed contact met de protestantse kerk en hebben gezamenlijke vieringen. Bij de protestantse draait het meer om het woord en er is geen kerkelijke hiërarchie, ze zijn zelfstandiger. De protestanten hebben ook maar twee sacramenten: De doop en het avondmaal (De communie).

In welk opzicht denkt u dat de leefregels een zeer sterke invloed hebben gehad op de samenleving?

Ik denk dat de leefregels nog steeds een sterke invloed hebben op de samenleving. De tien geboden zijn eigenlijk verdeeld in twee blokken, de geboden over God en je vader en moeder en de sociale geboden die de inrichting van de samenleving vertellen. Het zijn eigenlijk gewoon algemene menselijke principes. De Bijbel is een geloofsboek en de tien geboden in de Bijbel krijgen een hogere waarde als men zegt dat ze van God af komen.

Denkt u dat alle christenen tegenwoordig leven volgens de leefregels hoe is dit veranderd ten aanzien van een aantal jaren geleden?

Christenen zijn ook gewone mensen, bij gelovigen en niet- gelovigen komt het voor dat mensen niet leven volgens de tien geboden. Vroeger leefde de Christenen meer vanuit deze leefregels vanuit angst nu leef je meer vanuit je geweten. Een manier om Gelovigen te herkennen is denk ik de manier waarop zij met elkaar om gaan. Het is cultuur gebonden.

Met welk doel zou God deze leefregels aan de mensheid hebben mee willen geven?

Ik denk niet dat God ze heeft gegeven, ze zijn niet uit de hemel komen vallen. Ik denk dat het een menselijk inzicht is geweest om goed met elkaar om te kunnen gaan. Ze maken het samenwerken en leven met elkaar mogelijk maakt. En gelovigen benoemen dit dan door te zeggen: “Ze moeten wel van God komen dan”.

Als u lijstje zou maken van de tien geboden staan deze dan in dezelfde volgorde wanneer u deze op volgorde van wat voor u van meest belang is zou zetten?

Dan zouden eerst de geboden die van menselijk belang zijn bovenaan komen. Het gebod van je vader en moeder er tussen in en de geboden over God onderaan, dit op grond van visie rondom deze geboden.

BIJLAGE 3: INTERVIEW MET MIREILLE SMITS

Interview met Mireille Smits

In gesprek met Mireille Smits, 12 jaar werkzaam in het basisonderwijs en heeft haar diploma Master SEN Gedragsspecialist jonge risico kind behaald aan Fontys hogeschool te Den Bosch.

Zijn er specifieke gedragingen bij kinderen te zien na het overlijden van een belangrijk persoon, dier in het leven van kinderen, wat is U opgevallen in de afgelopen jaren onderwijs dat U verzorgd hebt aan kinderen?

Pas is de vader van een kind overleden, de kinderen zijn juist heel erg vrolijk en zichzelf, het valt niet op. Dit kind had goed afscheid genomen, vader had een lang ziekte bed. Ze hebben een eigen liedje gemaakt. Het is niet echt van invloed op het gedrag, alles gaat gewoon door tijdens dit proces, kinderen bevatten het nog niet ze leven op het moment. Wanneer plotseling iemand overlijdt bijvoorbeeld een huisdier is dit anders, elke keer als je over een hondje praat, wordt dat dier er weer bij betrokken ze blijven er steeds over praten het blijft een deel van hun leven. Op school wordt er een protocol gemaakt hierin staan een aantal handelingen binnen de groep omschreven, boekjes voorlezen de rest van de klas voorbereiden op leven en dood, kringactiviteiten, het wordt met een omweg toch behandeld. Kinderen krijgen allemaal eigen boekje als steun wat gemaakt is door andere kinderen en leerkrachten ook krijgen ze een eigen tafeltje met dingen over de overleden persoon.

Kunt u uit gesprekken met kinderen opmaken wat zij verstaan onder een fijn en gelukkig leven? Zijn er concrete voorbeelden die zo bij u opkomen na aanleiding van korte individuele of groeps gesprekken?

Geluk is in de ogen van kinderen liefde, als je net niet valt, vriendjes hebben, plezier maken. Van elkaar houden en lief zijn voor elkaar. Dat je iets heel graag wilt en dat je dat ook krijgt. Er hangt een blad in de klas rondom geluk.

Hoe besteedt u aandacht in de klas aan een prettige omgang tussen leerlingen en een fijne werksfeer om zo tot een gevoel van gelukkig zijn te komen binnen de basisschool?

Evalueren, hoe is het buiten spelen gegaan hoe is het werken gegaan. Rollen spelen. Hoe het wel moet en hoe het niet. Vreedzame school. Na een dergelijke les kom je steeds daar op terug en pak je weer eens de poppetjes erbij of de regel stop hou op. Veel oefenen is van belang. Ik merk dat dit in mijn klas zo is door de vrolijke kinderen in de klas ze zijn ongeremd. Kinderen zijn thuis moeilijk en op school niet, ouders verbazen zich hierover. Ik vind het heel belangrijk dat ik iedere ochtend ieder kind goedemorgen wens en dat dit ook terug wordt gezegd. Contact hebben met elkaar. Met het weg gaan even een korte zin of een lied. Ook probeer ik veel te luisteren naar ieders gevoel. Kinderen kunnen goed verwoorden wat zij voelen en waarom ze dit voelen. Hij is stout maar waarom omdat hij dit en dat deed. Je moet het kind zelf niet afkeuren maar het gedrag. Dit komt voort uit hoe ik zelf denk over de omgang met mensen, andere leerkrachten luisteren misschien minder naar het gevoel kappen sneller af. Ik wil dat kinderen weten dat zij er mogen zijn, aandacht voor de emoties. Zelf emoties uiten, ik word ook druk doordat jullie druk zijn, ik laat zien wat er gebeurt ik wordt nu boos en dat zie je aan dit en dat, kinderen betrekken bij het proces om het weer goed te maken. Hoe merk je dat ik boos wordt en hoe laat het weer weg gaat. Officier van het leger, dan word ik kortaf dan

moet er iets snel gebeuren en niet met alsjeblieft werken of langdradig in gaan op vragen. Uitleggen waarom je iets niet fijn vindt dat, dat gebeurd of iets niet kan. Van te voren bespreken welk gedrag je wilt, daarna er op terug komen evalueren en affectie geven. Met een aai over de bol of een compliment of knuffel.

Ziet u verschillen tussen de gemoedstoestand van verschillende kinderen en hoe komt dit tot uiting?

Ja, je hebt kinderen die niet met hun emoties om kunnen gaan, sommige worden als iets niet lukt kwaad en geven op of als ze hun zin niet krijgen dat ze gaan slaan of weglopen. Andere kinderen huilen heel snel. Bang om stout gevonden te worden of stout te zijn tegenover een volwassene. Ik probeer eerst te vragen of het zelf is opgelost en vraag of ze weten hoe je dat moet doen. Ik geef uitleg. Veel problemen oplossen met kinderen die graag willen bepalen, wie mag de prinses zijn. Ook heb ik manieren bedacht met de kinderen, er is een tabel uitgekomen waarop staat: wie is op welke dag prinses. Duidelijkheid is belangrijk. Kinderen die heel gelukkig zijn, zijn nieuwsgierig onbevreesd en vrolijk ze hebben veel vriendjes. Ook wordt er tegen op gekeken door andere kinderen. Sommige kinderen zijn vrij van emotionele belemmeringen. Kijk is op school aangeschaft, daar meet je het welbevinden van de kinderen. Als een kind dat niet is gaan we er mee aan de slag met een plan van aanpak. Bespreken van tevoren en achteraf bespreken. Door middel van maatjes kun je dat compenseren.

Komt het bespreken van het leven en de bijkomende zaken regelmatig aan bod binnen het onderwijs dat U verzorgd? Hoe probeert U hier aandacht aan te besteden?

Er zijn kisten aanwezig met aspecten van verschillende geloven, culturen. Sociaal emotioneel programma over kinderen die anders zijn of anders denken. Het wordt verpakt in kleine projecten. Filosoferen met kinderen, net doen alsof je zelf niets weet en uit de kinderen laten komen. Groot verschil tussen het denken over het leven van kinderen er zijn er altijd een aantal die veel vertellen. Lastig om kinderen die minder betrokken zijn bij deze gesprekken erbij te betrekken. Sommige kinderen zijn luisteraars. Soms eens individueel gesprek voeren met kinderen. Het heeft ook te maken met hoe ik als leerkracht in het leven sta. Ieder komt op zijn of haar eigen manier tot het behalen van de kerndoelen als het goed is het gewaarborgd met de projecten.

BIJLAGE 4: DE TORRIE VAN MATTIE

Uit: De torrie van Mattie

Een man die Johnnyboy heette, maakte noize in de woestijn van Judea. Zijn streetname was 'De Doper'. Niet omdat hij een hosselaar was, die dope verkocht. Ook niet omdat hijzelf zo dope was, ofsow. Maar hij doopte mensen met water. Hij doopte mensen in het water. Kopje onder. Daarmee lieten ze zien dat ze zich schoon wilden wassen van al hun fouten en een nieuw leven wilden beginnen. Overall waar hij kwam, riep De Doper: 'Maak een U-turn, want een nieuwe wereld is op komst! Jullie lopen op de verkeerde weg, peeps! Het koninkrijk van God komt eraan! A New World Order! Revolution is coming!'

Over deze man had de profeet Jesaja al geschreven: 'Iemand schreeuwt in de woestijn: "Veeg de straten schoon, make way, want de messias komt eraan!"'

De Doper droeg simpele streetwear van kamelenhaar. Maar verder was deze man een soort kruising tussen een rastafari en zo'n into the wild type dat je weleens op Discovery ziet. Een survivor. Hij leefde van sprinkhanen en wilde honing, ik zweer het je vriend.

5. Johnnyboy de Doper

MATTIE 3:1-17

<http://www.straatbijbel.nl/downloads/Straatbijbel-preview.pdf>

BIJLAGE 5: HET VERHAAL VAN JOB

Het verhaal van Job

Als er akelige dingen gebeuren

In het land Us woonde eens een man die Job heette. Hij was een goed mens en hij hield veel van God. Zeven zonen en drie dochters had hij. Ook bezat hij zeventuizend schapen, drieduizend kamelen, duizend koeien en vijfhonderd ezels. En hij had een heleboel mensen om voor alles wat hij bezat te zorgen. Hij was rijk, maar hij gaf ook vaak wat weg aan mensen die niets hadden.

Op een kwade dag gebeurden er allemaal erge dingen. Eerst kwamen er dieven, die al Jobs dieren roofden. Daarna ging het waaien en onweren. Door de storm waaide het dak van Jobs huis eraf en het gebouw stortte in elkaar. Al zijn zonen en zijn dochters waren dood.

Daar zat Job nu, zonder dieren, zonder huis, zonder kinderen. Niets had hij meer, helemaal niets. En toen werd hij nog ziek ook.

Toen deed Job zijn mond wijd open en riep: 'God, waar bent u? Was ik maar nooit geboren! Laat mij nu ook maar dood gaan, want ik kan niet meer verder.'

Dat hoorden de drie vrienden van Job, die op bezoek kwamen. Eerst waren ze een hele tijd stil. Toen begonnen ze te praten tegen Job. Ze probeerden hem goede raad te geven en te troosten, maar dat deden ze helemaal verkeerd.

De eerste schraapte zijn keel. 'Wat ben jij eigenlijk brutaal tegen God,' zei hij. 'Als jij ziek wordt, Job, dan moet dat wel je eigen schuld zijn. Je zal wel iets slechts gedaan hebben. Want God maakt je toch niet zomaar ziek? Dus vraag maar aan God wat je verkeerd hebt gedaan, en zeg dat je er spijt van hebt, dat is het beste.'

'Maar ik heb niks verkeerd gedaan!' riep Job.

'God is goed!' zei zijn vriend toen. 'Dus die kan niets fout gedaan hebben. Dus moet jij wel iets slechts gedaan hebben. Zo zit het nu eenmaal in elkaar. Maar weet je, Job, God vergeeft altijd. Zeg toch tegen hem dat het je spijt.'

'Jullie snappen er helemaal niets van!' schreeuwde Job. 'Ik deel altijd mijn brood met anderen. Ik laat

79

Het verhaal van Job

niemand met honger aan de deur staan. Ik help mensen altijd. Ik ben altijd goed voor iedereen!' 'Hoor eens, Job,' zei de tweede vriend. 'Geef het nou maar toe. Je kunt altijd iets van je fouten leren. Dan doe je het gewoon beter, de volgende keer.' 'Maar ik heb helemaal niks slechts gedaan!' hield Job vol.

'Dan heeft God zeker iets verkeerd gedaan?! Hoe durf je zo over God te denken!' zei de derde vriend.

Job draaide zich om. 'Mooie vrienden zijn jullie!' zei hij. 'Wat heb ik aan jullie? Jullie snappen er helemaal niets van! Weet je wat ik doe? Ik ga het aan God zelf vragen.'

En Job begon tegen God te praten. Hij zei: 'Zie me hier nou zitten, op de vuilnishoop. Niks ben ik meer waard. Niks heb ik meer over. En waarom? Ik zit dag en nacht te denken wat ik toch verkeerd doe. Niks toch? Dat weet u! Nooit laat ik iemand met honger voor mijn deur staan. Ik geef iemand die honger heeft altijd te eten. Ik ben toch goed voor iedereen? Dus hoe zit het dan? Waarom moest ik dan alles kwijtraken? Ik snap niets van u, God! Geef me dan toch antwoord!'

En toen begon God te praten. Hij zei: 'Wie denk

je wel dat je bent, Job! Denk jij dat je Mij zomaar kunt begrijpen? Heb jij tegen de zee gezegd: je mag maar tot hier? Bewaar jij ergens alle hagelstenen? Heb jij de hals van het paard zulke mooie manen gegeven? Kun jij de welpen van de leeuw te eten geven? Heb jij soms gezegd tegen de gieren: bouwen jullie maar een nest daar op die rotsen? Wie denk je wel dat je bent, dat je Mij zou kunnen begrijpen?' Job werd er stil van. Maar hij wilde nog één keer iets zeggen. Hij zei: 'Wij mensen zeggen maar wat over jou, God. Maar alles wat we van je weten hebben we van andere mensen gehoord. Als er iets ergs gebeurt, heb je dat aan jezelf te wijten, zeggen ze. Maar daar klopt niets van, God. Dat snap ik nu eindelijk. Niemand kan helemaal weten hoe u echt bent, en ik weet het ook niet. Toch vertrouw ik op u. Meer weet ik er niet van. Want u bent God en ik ben Job.'

Toen zei God tegen Job: 'Je vrienden zijn vrienden van niks. Die denken dat ze weten hoe Ik ben. Ze snappen helemaal niets van Mij. Maar jij bevalt me wel.'

En Job kreeg alles wat hij vroeger had terug, maar dan nog veel meer.

Veertienduizend schapen, zesduizend kamelen, tweeduizend koeien en duizend ezels. Verder kreeg hij zeven zonen en drie dochters. Die dochters heetten Duifje, Kaneelbloesem en Poederdoos. Zulke mooie meiden waren er in het hele land niet, en ze kregen net als hun broers een eigen stuk grond. En Job leefde nog honderdveertig jaar. Pas toen ging hij dood.

Job

BIJLAGE 6: DE TIEN BASISVAARDIGEN VOOR LEVENSBESCHOUWELIJKE VORMING.

Basisvaardigheden

Levensbeschouwing in het algemeen

- 1 Waarnemen** (zintuiglijk waarnemen, verwonderen, voelen, genieten): de basis van elke levensbeschouwing is een verdiepte waarneming van de wereld en het leven.
- 2 Verkennen**: nieuwsgierig de wereld en het leven van mensen breder en breder leren kennen zodat je kijkt op het leven rijker wordt.
- 3 Redeneren** (benoemen, argumenteren, waarderen): je ervaringen kunnen ordenen en stilaan tot een samenhangende visie op het leven komen.
- 4 Verbeelden**: in beelden kunnen zien en uitdrukken wat verder gaat dan woorden en logisch denken.
- 5 Communiceren**: ervaringen, beelden en opvattingen met anderen kunnen uitwisselen zodat je je eigen levensbeschouwing kunt verrijken én relativeren en anderen beter kunt begrijpen.
- 6 Handelen** (kiezen, uitvoeren, doorzetten): levensbeschouwing in je dagelijks leven concreet kunnen maken

(christelijke) godsdienst

- 7 Traditie hanteren** (kennen, verbinden met ervaring, creatief voortzetten, participeren): op een creatieve manier kunnen omgaan met wat het verleden aanreikt.
- 8 Verbondenheid beleven** (verwantschap, verantwoordelijkheid): de basis van elke authentieke religieuze visie op het leven, uiteindelijk gericht op het beleven van liefde als centraal gegeven in het leven.
- 9 Fundamenteel vertrouwen**: ondanks negatieve ervaringen een positieve kijk op het leven handhaven en leven in hoop.
- 10 Transcendentie zien** (symbolische denken): méér zien en aanvoelen dan wat je direct kunt benoemen of verbeelden, ruimte zien voor geloof.

BIJLAGE 7: FORMULIER GEBORTEKAARTJES

het geboortekaartje

mijn naam is:

ik ben een jongen / meisje

ik ben geboren op: - -

ik woog toen: gram

mijn papa en mama heten:

mijn broers of zussen heten:

ik woonde toen ik geboren werd:

een foto van toen ik een baby was:

A large dashed rectangular box for pasting a photo of the baby.

BIJLAGE 8: PLAATJES BIJ ACTIVITEIT "ZOEK IEMAND DIE..."

BIJLAGE 9: VERTELPLATEN

